

62. Марочко В.І. Голод у національних районах України // Єврейские вести. – 1996. – № 15-16. – С.1-2.

63. Марочко В.І. Голодомор і національні меншини в УСРР // Голодомор 1932-1933 рр.: основні дійові особи і механізми здійснення. Матеріали II Міжнародної конференції. Київ, 28 листопада, 2003. – К.: МАУП, 2004. – С. 128-135.

Я.П. Цецик

УДК 94 (477.8) „1935 – 1939”

**ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ
СОЦІАЛІСТИЧНО-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ
НА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНИ
(друга половина 1935-1939 рр.)**

Проаналізовано діяльність УСРП на Волині у 1935 – 1939 рр. Розкрито організаційну структуру партії та її впливи у цьому регіоні Західної України.

Проанализирована деятельность УСРП на Волини в 1935 – 1939 гг. Освещена организационная структура партии и ее влияние в этом регионе Западной Украины.

The activity of analysis work USRP on Volyn' in 1935 – 1939 years of. The structure of the organization parties and is influence the of region Vest Ukrainian.

Ключові слова: Волинь, УСРП, політична партія, ідеологія, суспільно-політичні процеси.

Окремі напрями політичної діяльності УСРП на Волині й у Західній Україні у міжвоєнний період розглянуто у наукових працях М. Кучерепа [12], [18], М. Панчука [14], М. Кугутяка [15], М. Швагуляка [38]. Основу джерельної бази запропонованої статті складають документи і матеріали, які зберігаються у фондах державних архівів Волинської та Рівненської областей, матеріали періодичної преси міжвоєнного періоду вивчення, аналіз та систематизація яких дозволили нам проаналізувати основні напрями політичної діяльності УСРП на Волині у другій половині 1930-х рр.

Метою статті є дослідження впливу на політичне життя Волині у другій половині 1930-х рр. УСРП.

Утворена у 1926 р. УСРП відразу ж розпочала політичну діяльність на Волині, де соціалістами-радикалами було сформовано ряд первинних партійних структур. Наприкінці 1920-х па початку 1930-х рр. партії вдалося здобути досить міцні позиції у деяких повітах краю, але у середині 1930-х рр. почали проглядатися тенденції до поступового послаблення впливів УСРП у цьому регіоні Західної України, що було зумовлено насамперед внутрішньою політикою польських урядів, яка була спрямована на роз'єднання етнічних українських земель, шляхом зміцнення штучного „сокальського кордону”, яким польська адміністративна влада намагалася відгородити Волинь від політичних впливів Галичини. Одночасно з цим розпочалися репресії по відношенню до активних діячів УСРП у краї, у зв'язку з чим діяльність ряду партійних структур була припинена. Однак незважаючи на таку ситуацію на Волині продовжували свою політичну діяльність ряд партійних організацій соціалістів-радикалів.

Будучи опозиційною по відношенню до польської державності, партія на відміну від ряду інших українських політичних угруповань того часу не шукала можливостей співпраці з представниками владних структур. Так, у своєму виступі на засіданні бюджетно-фінансової комісії польського парламенту 14 лютого 1935 р. сенатор від УСРП І. Макух звернув увагу присутніх на „засиллі поліції” та піддав критиці діяльність міністра внутрішніх справ Польщі М. Косцялковського [1, арк. 3]. Причиною такої позиції стосовно МВС країни було те, що поліція, незважаючи на легальний статус партії, продовжувала застосовувати щодо її членів репресії. Особливо складною в цьому плані була ситуація на Волині, де влада, втілюючи в життя “волинську програму” Г. Юзевського, широко практикувала репресивні методи боротьби з легально діючими опозиційними українськими політичними партіями. Згідно з даними, оприлюдненими у “Громадському голосі”, на Волині поліція неодноразово проводила обшуки та заарештовувала членів УСРП. Зокрема, у Гоцанській гміні (Рівненський повіт) наприкінці 1934 р. було заарештовано ряд членів партії, більшість з яких через 48 годин випустили. Мотивом для обшуків та арештів послугувала належність до УСРП [2, с. 1]. 8 грудня 1934 р. у Луцькому та Рівненському повітах Волині було заарештовано 7 членів УСРП, яких через дві доби звільнили, однак у поліції їм „порадили” вийти з лав

партії та „відсунутися від політичної роботи” [3, с. 8]. 9 лютого 1935 р. за належність до УСРП у селі Малий Житин (Рівненський повіт) було заарештовано 2 особи [4, с. 8].

5 березня 1935 р. у своїй промові-відповіді міністру внутрішніх справ країни М. Косцялковському сенатор І. Макух, торкаючись проблеми рівності громадян Речі Посполитої, наголосив, що владою позбавлено український народ можливості праці на майже 60% української національної території [5, с.2]. Характеризуючи діяльність польської державної адміністрації на Волині, він наголосив, що „Створити новий тип українця на Волині піднявся з доручення уряду п[ан] в[оевода] Юзевський. По його думці не може так бути, щоб існував на Волині відрубний український народний рух. Той рух може розвиватися лише в рамках співжиття, в яких кермує польський елемент і дозволяє лише стільки українського життя, скільки може хвиливо перенести польський організований рух” [6, с. 2].

Таким чином, соціалісти-радикали категорично заперечували твердження урядових кіл про те, що внутрішня політика держави створювала умови для того, щоб усі національності, що проживали у Речі Посполитій, були „рівними”. При цьому УСРП оперувала реальними фактами порушень конституційних прав українців з боку влади.

Пріоритетним напрямом діяльності соціалістів-радикалів на Волині залишалося проведення зборів, конференцій членів та прихильників партії, на яких обговорювались актуальні проблеми партійного життя та визначалися можливості його активізації в краї, а також визначалася позиція УСРП щодо інших українських політичних партій.

Провід УСРП рішуче виступив проти введення в дію квітневої конституції Польщі 1935 р. та негативно поставився до „нормалізаційної” угоди Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО). В результаті цього були зірвані попередні міжпартійні домовленості про утворення Всеукраїнського національного конгресу (ВНК). Причиною, що стала на заваді консолідації українських національних партій, була, за твердженням радикалів, „угодовська” політика УНДО. УСРП закликала своїх членів долучитися до бойкоту парламентських виборів 1935 р. [7, с. 1].

На Волині у ряді повітів місцеві партійні організації розповсюдили відозви з закликом до українського населення бойкотувати вибори [8, арк. 15, арк. 44] та провели ряд партійних зборів і нарад, на

яких закликали членів партії бойкотувати вибори і піддали критиці „угодовську політику УНДО” [9, арк. 257].

У „Громадському голосі” щодо „нормалізаційної” угоди УНДО та його участі у парламентських виборах 1935 р. увага акцентувалася на тому, що „Тим часом всі ті особи, котрі всякими закулісовими ходами приготувляли спілку УНДО з ББ в першу чергу постаралися для себе за особисті вигоди – мандати” [10, с. 2].

Отже, як бачимо, соціалісти-радикали звинуватили керівництво УНДО у тому, що воно, укладаючи угоду з урядом, переслідувало власні інтереси та намагалося шляхом збереження свого парламентського представництва насамперед задовольнити амбіції свого партійного провду, а не захистити інтереси українського населення в Польщі.

Незважаючи на складнощі, УСРП вдалося добитися певних успіхів у вирішенні організаційно-кадрових питань. Станом на 1936 р. у Кременецькому повіті функціонував повітовий секретаріат, який очолював І. Романюк, три районних комітети та 31 сільський осередок, а впливи партії були в „Союзі Українок” та ряді українських кооперативів, у Луцькому повіті діяв повітовий комітет, який очолював І. Бондарук. У Рівненському повіті крім повітового секретаріату партії діяло 5 районних комітетів УСРП та ряд сільських осередків Крім вищеназваних повітів сільські осередки та окремі члени партії були у Здолбунівському, Горохівському та Дубнівському повітах [11, арк. 6-21].

Але вже у 1937 р. на Волині діяло два повітових, сім районних та десятки первинних організацій партії. Впливи УСРП спостерігалися в українських кооперативах, профспілкових організаціях, “Союзі Українок” та інших організаціях [12, с. 74]. Одним з важливих та ефективних інструментів реалізації урядової програми штучного відриву Волині від Галичини стали репресивні дії поліції. Поліція неодноразово заарештовувала активістів партії. Метою репресій було створення умов, за яких волинські осередки партії припинили б свою діяльність, саморозпустившись. Поліцейські переслідування неодноразово були предметом обговорення на партійних нарадах та конференціях. На одній з них, у селі Здовбиця (Здолбунівський повіт), 23 грудня 1936 р. секретар Рівненського повітового комітету УСРП О. Манилюк наголосив, що „УСРП – є партія легальна і за належність до неї ніхто не має права заарештовувати її членів” [13, арк. 32].

Бойкот виборів УСРП і Українською соціал-демократичною партією (УСДП) та загострення міжпартійних взаємовідносин у

1935 р. намагалася використати у своїх інтересах нелегально діюча Комуністична партія Західної України (КПЗУ). Її ЦК звернувся до „трудящих – членів УСРП і УСДП із закликом зміцнювати єдиний фронт” та спільно виступити проти „національного конгресу”, який назвав конгресом „реакції і війни” [14, с. 64].

Виступивши з таким зверненням, КПЗУ зробила чергову спробу не тільки загострити суперечності та поглибити взаємну недовіру в українському національному політичному таборі, але й скористатися зручним моментом, щоб посилити свої позиції серед рядових членів УСРП та УСДП та опанувати українськими легально діючими організаціями, що перебували під впливом вищеназваних партій. Прагнення КПЗУ підсилювались і тим чинником, що УСРП у той період була найчисельнішою легальною українською політичною партією у Західній Україні, налічуючи наприкінці 1934 р. близько 20 тис. членів, та, окрім цього, мала розгалужену мережу молодіжних організацій “Каменярі”, чисельність яких сягала 10 тис. [15, с. 118].

На Волині компартійному підпіллю не вдалося спровокувати внутріпартійний конфлікт у місцевих організаціях. Зате цілеспрямована внутрішня політика волинської державної адміністрації давала свої результати. Влітку 1937 р. у звіті волинського воєводи зазначалося, що впливи партії на Волині послабилися, у зв’язку з чим керівництво партії з метою активізації партійного життя на Волині планувало восени провести окружний з’їзд УСРП у Луцьку чи Рівному після завершення “Волинських торгів” [16, арк. 164]. 26 вересня 1937 р. у Рівному мала відбутися крайова конференція партії, на яку прибуло близько 50 осіб та представник керівництва партії М. Стахів. Але польські силові структури зробили усе можливе, щоб запланована конференція не відбулася й тому її проведено так і не було [17, арк. 1019]. Однак діяльність партійних волинських структур залишалася епізодичною. Основною причиною цього стало посилення тиску на українське суспільство з боку польських урядових кіл, причому не лише цивільної адміністрації, а й військових, тому що у другій половині 1930-х рр. все більшу роль у політичному житті Волині відігравали польські військові. Особливу ненависть до українців проявляв (Корпус охорони прикордоння) КОП. Саме копівці нищили українські храми, а православних українців насильно перехрещували в католиків, часто виселяли їх з прикордонної смуги [18, с. 89]. За таких обставин можливості для активізації роботи

легальних українських політичних партій були вкрай обмежені. Тому соціалісти-радикали намагалися проводити свої партійні заходи таким чином, щоб уникнути можливих репресій з боку влади. А заходи ці обмежувались, як правило, партійними зборами та нарадами, на яких відомі члени партії виступали з рефератами та доповідями. Так, 29 серпня 1937 р. у селі Здовбиця (Здолбунівський повіт) секретар Рівненського повітового комітету УСРП О. Манилюк виступив з рефератом про „сутність фашизму”, акцентувавши увагу присутніх на тому, що „фашистський рух є ворожим соціалістичному” і тому соціалісти повинні боротися з фашизмом [19, арк. 1]. Позиція партії щодо націоналістичної ідеології та фашизму залишалася незмінною. Ці ідеологічні доктрини УСРП вважались такими, які суперечили інтересам трудового населення й тому як партійний провід, так і низові партійні організації намагалися їм протидіяти.

Партійні організації, що функціонували в краї велику увагу відводили проведенню партійних нарад, конференцій і не лише у повітових містах, а й у селах. На їх переконання, це мало сприяти зміцненню позицій партії серед селян. Наприклад, 15 березня 1936 р. у селах Грудниця та Мнишин (Рівненський повіт) з ініціативи членів УСРП були проведені святкові збори, присвячені вшануванню творчості Т. Г. Шевченка. На них організатори заходу розповідали про життєвий шлях Кобзаря, декламували його твори [20, арк. 1].

Відводячи у своїй діяльності велике місце вшануванню пам'яті відомих українських діячів, партійні осередки влаштовували з цього приводу відповідні заходи. Так, 5 червня 1937 р. у Здовбиці (Здолбунівський повіт) члени УСРП провели збори, присвячені життєвому і творчому шляху І. Франка, на які прийшли близько 40 осіб. У своєму виступі С. Костецький (секретар Рівненського повітового комітету УСРП – Авт.) розповів присутнім про творчість та життя І. Франка, його роль в українському соціалістичному русі [21, арк. 5].

25 – 26 грудня 1937 р. у Львові відбувся ХХХІІІ конгрес УСРП. Серед 144 його делегатів було 7 волинян: Ю. Омельчук, Г. Сушчук та О. Мельничук (Дубнівський повіт), І. Романюк (Почаїв, Кременецький повіт) та З. Сіротчук, С. Костецький і О. Манилюк (Рівненський повіт) У своїх виступах на партійному форумі Ю. Омельчук, З. Сіротчук та С. Костецький намагалися привернути увагу делегатів до тих проблем, з якими доводилося стикатися партійним організаціям Волині. Піднімаючи проблему перешкод, які чинила державна влада

у справі розбудови партійних структур, волиняни звернули увагу присутніх однопартійців, що адміністрація Г. Юзевського не лише перешкоджала функціонуванню українських кооперативів, а також безпідставно їх закривала та конфіскувала легальні українські видання, видані у Галичині [22, арк. 3].

Наприкінці 1930-х рр. соціалісти-радикали, намагаючись протидіяти подальшій полонізації освіти й осадництву, шукали шляхів до компромісу та порозуміння з іншими опозиційними до уряду українськими національними партіями. Міжетнічне протистояння в державі було викликане не лише реалізацією урядових планів військового осадництва на північно-західних землях. Подальшу ескалацію напруги в суспільстві зумовили також антиукраїнські виступи, що організовувалися польськими націоналістичними колами. Зокрема, у червні 1937 р. на з'їзді Польської шкільної молоді було прийнято резолюцію, в якій наголошувалося, що необхідно докласти ще більших зусиль для спольщення українських земель [23, с. 5]. На Волині в той період проводилася конфіскація українських легальних періодичних видань, виданих у Галичині. Широкого розголосу набрала, зокрема, справа конфіскації українських календарів на Волині. Лише під тиском української преси й парламентарів конфіскацію вдалося призупинити [24, с. 6]. Така ситуація була у ряді повітів Волині. Наприклад, у селі Деражно (Костопільський повіт) у листопаді 1937 р. поліція конфіскувала 34 календарі „Золотий колос” [25, арк. 18], у грудні того ж року у селах Степань, Великий Стидин, Майдан (Костопільського повіту) постерунками поліції було затримано українців – розповсюджувачів українських календарів, а календарі конфісковано [26, арк. 22]. Одночасно члени волинських організацій УСРП зазнавали переслідувань з боку адміністративної влади. Наприклад, 30 травня 1936 р. у Рівненському окружному суді розглядалася справа двох членів партії. Вони звинувачувались у проведенні партійних зборів, на яких було прочитано реферат про М. С. Грушевського та вшановано пам'ять великого історика. За цей „злочин” двох членів УСРП – С. Парковича та Семєнюка оштрафували на 25 злотих кожного [27, с. 3].

Наприкінці 1930-х рр. органи державної адміністрації на Волині продовжували практику застосування силових методів проти членів УСРП. 1 березня 1938 р. у селі Здовбиця (Здолбунівський повіт) у помешканні Г. Марчука, де зберігалася бібліотека місцевої сільської

громади соціалістів-радикалів, поліція провела обшук та вилучила всі книги (близько 200), а також заарештувала місцевих активістів партії, яких через деякий час було звільнено [28, с. 1]. Силовий тиск та арешти партійних активістів, що супроводжувалися погрозами на їх адресу, подальше зміцнення „сокальського кордону” призвели до того, що позиції радикалів у краї послаблювалися. Це підтверджує й один із звітів волинського воєводи про суспільно-політичну ситуацію у регіоні. У ньому констатовалося, що УСРП значної ролі у політичному житті Волині вже не відігравала [29, арк. 82].

Питання послаблення позицій УСРП були предметом обговорення на партійних конференціях. На повітовій конференції, яка відбулася 20 лютого 1938 р. у селі Басів Кут (Рівненський повіт) за участі членів партії з Рівненського, Луцького та Здолбунівського повітів секретар Рівненського повітового секретаріату УСРП О. Манилюк у своєму виступі звернув увагу присутніх, що завдяки незмінності політичного курсу партія зміцнила свої впливи на західноукраїнських землях. На Волині ж навпаки, впливи частково послабилися. У свою чергу В. Юдимчук зі Здовбиці (Здолбунівський повіт) у своєму звіті зазначив, що їхня партійна організація функціонувала, незважаючи на перешкоди, які чинились з боку місцевого повітового староства та „інших урядових чинників” [30, арк. 1].

На повітовій конференції УСРП у Рівному 17 квітня 1938 р. було прийнято рішення посилити пропагандистську роботу у повіті. На думку її учасників, це мало сприяти згуртуванню організації. Одночасно було надіслано лист до Генерального Секретаріату партії з проханням вислати літературу й надати допомогу у вирішенні організаційних питань. Тоді ж у Клевані (Рівненський повіт) було реорганізовано районний комітет партії [31, арк. 41].

Таким чином, діяльність УСРП на Волині здебільшого носила внутріпартійний характер, оскільки переважно обмежувалася партійними нарадами та конференціями. Ефективною формою популяризації своїх ідей серед селянства члени партії вважали заходи з вшанування пам'яті видатних українських діячів.

Незважаючи на складну ситуацію на Волині продовжували свою діяльність партійні осередки УСРП, а в окремих місцевостях регіону були утворені нові партійні організації. Так, завдяки діяльності Рівненського повітового секретаріату партії у селі Русивель у липні 1938 р. було утворено сільський осередок партії. До його складу

увійшло 13 осіб, як з вищеназваного населеного пункту, так і з сусіднього села Пащуки. Тоді ж члени партії почали робити реальні кроки й до організації сільського осередку УСРП й у селі Спожин того ж повіту. Щодо діяльності цієї партійної організації, то її члени намагалися залучити своїх односельців до партійних рядів і збирали кошти на потреби партії [32, арк. 1].

Ці первинні організації УСРП відразу ж після свого утворення потрапили під пильне око польських силових структур, а їх діяльність проходила лише у формі партійних нарад. При цьому враховуючи складність ситуації (близькість польсько-радянського кордону) ці партійні структури проводячи свої партійні заходи, незважаючи на те, що партія була легальною змушені діяти напівлегально. Так, 14 серпня 1938 р. на полі біля села Пащуки були проведені збори членів місцевого осередку партії. На них П. Ільченко в своєму виступі звернув увагу присутніх, що члени партії повинні протидіяти поширенню комуністичної ідеології серед українського населення, а свою позицію він обґрунтовував тим, що саме комуністична ідеологія була ворожою українській нації [33, арк.3].

Таким чином, незважаючи на складність внутрішньої ситуації у регіоні партійні організації соціалістів-радикалів продовжували свою діяльність як у повітових центрах, так і в сільській місцевості.

На суспільно-політичну ситуацію як у Західній Україні в цілому, так і на Волині у 1938 р. великою мірою вплинули парламентські вибори. Соціалісти-радикали, як і у 1935 р., виступили з закликом до українських політичних сил бойкотувати ці вибори [34, с.3]. Участь УНДО у парламентських виборах 1938 р. спричинила новий виток міжпартійного протистояння. Особливо негативно до чергової угоди націонал-демократів поставилися радикали, які ще влітку 1938 р., у зв'язку з визнанням керівництвом УНДО провалу „нормалізаційної політики”, закликали послів та сенаторів від УНДО відмовитися від своїх парламентських мандатів [35, с. 1]. Результатом нової нормалізаційної угоди керівництва УНДО став новий розкол національно-державницького політичного табору. Гасло неучасті українського населення у парламентських виборах 1938 р. підтримали й волинські організації УСРП. Місцеві організації публічних акцій супроти виборів не проводили. Це диктувалося ускладненням внутрішньої ситуації в регіоні. Але окремі члени партії намагалися закликати українське населення регіону, щоб воно бойкотувало вибори. Ці заходи, як свідчать

матеріали волинської державної поліції, носили конспіративний характер. В одному з документів, який проливає світло саме на цей бік діяльності УСРП під час виборів 1938 р. значиться, що у Здовбиці (Здолбунівський повіт) О. Манилюк та Г. Марчук проводили серед українського населення таємну агітацію, що воно не брало участі у голосуванні під час парламентських виборів. Свою позицію у цьому питанні вони обґрунтовували тим, що ці вибори були вигідними не українському населенню, а лише польському уряду, а кандидати на постів за твердженням соціалістів-радикалів це: „слуги польські і не відповідають волі українського народу” [36, арк.1].

Члени партії позитивно сприйняли проголошення автономії Закарпаття. З цього приводу згідно даних польських силових структур, член УСРП О. Марчук, відзначив у жовтні 1938 р., що після подій на Закарпатті українці повинні бути готовими до боротьби за відновлення української держави [37, арк.1].

У військових планах „Зміцнення польського характеру” східних воєводств держави наголошувалося, що на Волині національна політика щодо українців Волині мала бути спрямована на їх державну асиміляцію [38, с.580]. Одним із своїх пріоритетних завдань нова адміністрація визначила повний відрив краю від Галичини. У його вирішенні велику роль мала відіграти інформаційна блокада. Тому було заборонено поширення навіть легальних українських пресових видань, виданих за межами Волині У зв'язку з цим „Громадський голос” констатував: „Сьогодні в Луцьку і в повіті не побачите ні в одному кіоску українського часопису. Чи була якась заборонена? Офіційно ні! Але ходили якісь панове і чемно радили українських часописів не продавати” і далі: „В кількох інших повітах Волині поштові уряди та листарі вже від довшого часу не доручають адресатам українських часописів” [39, с. 8]. З цього приводу посол від УНДО С. Баран подав інтерпеляцію до сейму, в якій було звернуто увагу, що з грудня 1938 р. поштово-телеграфні відділи, а також поштові агентства на Волині й Холмщині перестали доправляти передплатникам українські часописи [40, с.2]. Однак процес перешкоджання отриманню українських періодичних видань виданих у Галичині розпочався на Волині значно раніше. Ще у лютому 1937 року часопис “Новий час” зазначав, що „Видані у Львові книжки, часописи та тижневики є конфісковані за штучним „сокальським кордоном” і цілими скиртами відсилаються органами безпеки назад” [41, с. 6].

У результаті впровадження ізоляціоністської політики нового адміністратора Волині у 1938 р., підкріпленої цілеспрямованими практичними заходами, спрямованими на роз'єднання українських земель, було створено вкрай несприятливі умови для діяльності партії у краї. Тому робота партійних організацій носила епізодичний характер і, як писалося у звітах Рівненського повітового староства, зводилась у зв'язку з браком коштів та людей до „безпродуктивних” нарад [42, арк. 11].

„Відрізаність” волинських осередків УСРП від центру партійного життя негативно позначилася на діяльності не лише сільських громад УСРП, але й її повітових секретаріатів. З цього приводу Рівненський повітовий секретаріат партії 27 березня 1939 р. надіслав лист до редакції „Громадського голосу”, в якому увага акцентувалася на тому, що партійна організація перестала отримувати партійний пресовий орган. Аналогічна ситуація була і в Здовбиці (Здолбунівський повіт) [43, арк. 7]. Враховуючи посилення репресій та ескалацію напруги в передвоєнному волинському суспільстві, Рівненський повітовий секретаріат УСРП був змушений прийняти рішення не проводити 1 травня 1939 р. ніяких заходів, а обмежитися проведенням 7 травня повітової конференції [44, арк. 3].

Станом на літо 1939 р. у Рівненському, Здолбунівському, Костопільському та Луцькому повітах діяло 15 сільських осередків УСРП, а члени партії проживали у 26 населених пунктах названих повітів. Керував їх діяльністю Рівненський повітовий секретаріат УСРП, який очолював С. Костецький. Всього до лав партії у вищезазначених повітах Волині входило 206 осіб [45, арк. 5]. Діяли осередки УСРП на Волині до вересня 1939 р.

Отже, у другій половині 1930-х рр. позиції партії на Волині поступово послабилися. Серед головних причин, що призвели до цього, можна назвати передусім рішучі дії волинської державної адміністрації, яка, намагаючись ліквідувати волинські партійні організації, вдавалася до репресивних заходів проти членів УСРП. У свою чергу соціалісти-радикали, будучи хоча і легальною, але опозиційною політичною партією, не мали можливості ефективно протидіяти тиску та переслідуванням її членів з боку адміністративної влади. Крім того, в другій половині 1930-х років діяльність УСРП на Волині в основному зводилася до проведення партійних нарад, конференцій, з'їздів та організації святкових вистав. Основною соціальною базою

радикалів було українське селянство, про що свідчить наявність значної кількості сільських осередків УСРП. Однак відсутність дієвої допомоги волинським партійним структурам зі сторони керівництва партії у поєднанні з дискримінаційною політикою польської влади призвели до того, що місцеві партійні організації поступово втрачали свої позиції у більшості повітів Волині, а від активної партійної роботи відійшло чимало відомих членів партії, що не могло не позначитись на її кадровій структурі. В останній передвоєнний період організації УСРП на Волині діяли в більшості випадків автономно від проводу партії, оскільки органам місцевої державної влади, де домінували військові, вдалося автономізувати політичне життя в краї. Та попри все, ідеї УСРП знайшли підтримку багатьох волинян, що наочно підтверджує організаційна структура партії в 1939 р.

1. Державний архів Рівненської області (Далі – ДАРО). – Ф.86. – Оп. 2. – Спр.705. – Арк.3.
2. Ревізії й арешти // Громадський голос. – 1935. – 16 лютого.
3. Арешти // Громадський голос. – 1934. – 29 грудня.
4. Ревізії // Громадський голос. – 1935. – 9 лютого.
5. Яка є рівність. Промова сенатора І. Макуха в сенаті 5. 03. 1935 р. // Громадський голос. – 1935. – 16 березня.
6. Яка є рівність. Промова сенатора І. Макуха в сенаті 5. 03. 1935 р. // Громадський голос. – 1935. – 23 березня.
7. Хто як ставиться до виборів // Громадський голос. – 1935. – 13 липня.
8. Державний архів Волинської області (Далі – ДАВО). – Ф. 46. – Оп.9. – Спр.2856. – Арк.15, 44.
9. ДАРО. – Ф.33. – Оп.4. – Спр.74. – Арк. 257.
10. Коли є справжня відповідальність // Громадський голос. – 1935. – 24 серпня.
11. ДАВО. – Ф.46. – Оп.9. – Спр.3586. – Арк.6-21.
12. Кучерепа М.М. Зародження та діяльність на Волині українських політичних партій та громадських організацій в 1921-1939 рр. // Збірник навчально-методичних матеріалів та наукових статей історичного факультету ВДУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1995. – Вип.1. – С.74.
13. ДАВО. – Ф.1. – Оп.2. – Спр.5916. – Арк.32.
14. Панчук М.І. „Білі плями” героїчного літопису. Із історії Комуністичної партії західної України. – К., 1989. – С. 64.
15. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) – Івано-Франківськ, 1993. – С.118.
16. ДАРО. – Ф.33. – Оп.4. – Спр.84. – Арк.164.

17. ДАРО. – Ф.33. – Оп.4. – Спр.86. – Арк.1019.
18. Кучерепа М. Державна політика на Волині 1939 рік // Літопис Волині. – 2003. – №2. – С. 89.
19. ДАВО. – Ф.1. – Оп.2. – Спр.7126. – Арк.1.
20. Там само. – Спр.5970. – Арк.1.
21. Там само. – Спр.5957. – Арк.5.
22. Там само. – Спр.6606. – Арк.3.
23. Полонізація // Новий час. – 1937. – 28 червня.
24. Поліція конфіскує українські календарі видані за Сокальським кордоном // Новий час. – 1937. – 17 вересня.
25. ДАВО. – Ф.46. – Оп.9. – Спр.3961. – Арк.18.
26. ДАВО. – Ф.46. – Оп.9. – Спр.3962. – Арк.22.
27. Політичне життя // Нова доба. – 1936. – 28 червня.
28. Ревізії й арешти // Громадський голос. – 1938. – 19 березня.
29. ДАРО. – Ф.33. – Оп.4. – Спр.90. – Арк.82.
30. ДАВО. – Ф. 1. – Оп.2. – Спр.7730. – Арк. 1.
31. ДАВО. – Ф. 46. – Оп.9. – Спр.4319. – Арк.41.
32. ДАВО. – Ф.1. – Оп.2. – Спр.7732. – Арк.1.
33. Там само. – Арк. 3.
34. Навколо виборів до Сейму і Сенату // Волинське слово. – 1938. – 2 жовтня.
35. Удає наївного // Громадський голос. – 1938. – 2 липня.
36. ДАВО. – Ф.1. – Оп.2. – Спр.8021. – Арк.1.
37. Там само. – Арк.1.
38. Швагуляк М. Військові плани „Зміцнення польського характеру” східних воєводств держави (березень 1938 року) // Записки наукового товариства імені Шевченка: Праці історично-філософської секції. – Т. ССXXXVIII. – Львів, 1999. – С. 580.
39. Луччина без українських часописів // Громадський голос. – 1939. – 25 лютого.
40. У справі про недопоручування українських часописів на Волині та Холмщині. Інтерпеляція посла С. Барана. // Громадський голос. – 1939. – 18 березня.
41. Внутрішні кордони // Новий час. – 1937. – 25 лютого.
42. ДАВО. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 7876. – Арк.11.
43. Там само. – Спр. 8064. – Арк.7.
44. Там само. – Спр. 8063. – Арк.3.
45. Там само. – Спр. 8062. – Арк.5.